

Біла І.М. Творчість: стратегії та тенденції мисленнєвої діяльності / І.М.Біла // Педагогічний процес: теорія і практика : Науковий журнал – Вип. 3(54). – Київ ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2016. – С. 41-47.

УДК 159.95

Ірина Біла

ORCID iD 0000-0003-2388-0306

доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
лабораторії психології обдарованості
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

ТВОРЧІСТЬ: СТРАТЕГІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Автором висвітлюється проблема організації творчого пошуку, що реалізується за допомогою мисленнєвих стратегій. Увага зосереджується на визначенні стратегій різними авторами, на ознаках її прояву та функціонування. Підкреслюється важливість стратегіальної організації мислення як важливої індивідуальної характеристики творчої діяльності суб'єкта, прояву спрямованості мисленнєвої діяльності особистості. Описуються основні види стратегій творчого мислення і приклади тактик, прийомів мислення, що визначають індивідуальний стиль творчої діяльності особистості та її потенціальні можливості. Основою формування стратегій є мисленнєві тенденції, які здебільшого властиві непрофесійним працівникам, дітям. Аналізуються передумови формування стратегій, їх специфіка та умови становлення. Дослідження змістового та технологічного ракурсу стратегіальної організації мислення створює передумови для стимулювання творчої діяльності, пошуку шляхів еволюціонування творчості.

Ключові слова: стратегіальна організація мислення; стратегіальна тенденція; стратегія; творча діяльність; творчий процес; творчість.

© Біла Ірина, 2016

Вступ. В умовах сьогодення гостро стоїть проблема стимулювання творчості, творчих здібностей, творчого мислення. Саме ці характеристики особистості визначають конкурентоспроможність держави у світовому просторі. Творчий потенціал кожного громадянина визначає сумарний потенціал країни в цілому. Творча діяльність є основною та найціннішою категорією майбутнього, і вже сьогодні творча діяльність у будь-якій сфері життєбуття приносить найвищі

результати. Тому дуже важливо визначити, проаналізувати її «рушійні сили», регулятори та прояви.

Спроби оптимізувати творчі процеси в різних сферах людської діяльності, на різних вікових етапах вимагають вивчення відповідної розумової діяльності до найдрібніших подробиць, не тільки через призму їх процесуально-динамічних характеристик, а й через призму факторів, що визначають характер та спрямованість діяльності, зокрема індивідуально-регулятивних аспектів. У теперішній час особливого значення набуває проблема психологічного вивчення мисленнєвих дій та стратегій, що визначають результат творчого пошуку.

Метою статті є аналіз психологічних закономірностей творчого процесу, організації творчого мислення; визначення змістових та технологічних характеристик стратегії мислення, його стратегіальних тенденцій в контексті творчої діяльності особистості.

Стратегіальна організація процесу творчої діяльності. Сучасний стан дослідження творчості можна розглядати як процес зближення двох підходів: особистісного – дослідження суб'єкта творчої діяльності, його потреб, мотивів, знань, умінь, навичок, властивостей, самосвідомості, емоцій, почуттів та процесуального – дослідження фаз, станів, стадій та результатів перетворення предмета творчості. Взаємодія процесуального і особистісного у творчості базується на стратегіальній організації процесу творчої діяльності. Основою її виступає психічна система регулювання творчої поведінки та розумової діяльності, яка породжує своєрідні особистісні новоутворення.

Варто зазначити, що термін «стратегія» перейшов у теорію ігор, кібернетику, психологію з військової науки, в якій під стратегією розуміють сукупність підготовчих, плануючих та реалізуючих дій, спрямованих на ведення операцій наступального чи оборонного характеру. Стратегія – це поняття, яке у військовій науці вживається стосовно війни в цілому, а також дій армій, генеральних штабів тощо. Для менш глобальних дій застосовується термін «тактика», що означає будь-які дії допоміжного, тимчасового, підлеглого стратегії порядку.

У теорії ігор під стратегією розуміються множину рішень гравця; ці рішення визначають його конкретну поведінку в кожній черговій ситуації, що виникає впродовж гри (Кудрявцев Т. В., 1975, с. 163). Основними характеристиками цього терміну є встановлення загальних напрямків, фокусування уваги на стратегічно важливих об'єктах. Як загальнонауковий термін, «стратегія» може мати ще значення мистецтва досягнення генеральних цілей у будь-якій діяльності.

У психологічну науку поняття «стратегія» було введене Дж. Брунером та його школою в 60-ті роки з метою уточнення форм організації мисленнєвої діяльності людини в процесі розв'язування суб'єктом задач творчого типу. Дж. Брунер, Ж. Гуднау, Д. Остін визначають стратегію як модель розв'язування задачі у смислі набуття, збереження та використання інформації, яка служить для досягнення певної мети та веде до досягнення певного результату (Брунер Дж., 1977). На їхню думку, «стратегія розв'язування» є досить гнучкою і варіативною системою закономірностей, на яку можуть впливати сам об'єкт пошуку, особливості ситуації, в якій ведеться цей пошук. Усі чинники, що мають відношення до рівня домагань (ситуативні та особистісні), впливають певним чином на мисленнєві дії і тим самим на цілі, які формують стратегію поведінки. Стратегія пошуку може формуватися як свідомо, так і несвідомо під впливом зовнішніх та внутрішніх (особистісних) чинників.

Ознаками прояву стратегій є: порядок у обробці інформації на противагу випадковим, невпорядкованим діям, економія часу та пізнавальних ресурсів індивіда, гнучкість мислення (вміння суб'єкта змінювати, корегувати гіпотези під час зіткнення із суперечливою інформацією), впевненість суб'єкта у правильності обраного порядку дій та точне слідування цьому порядку. Головна функція стратегій полягає в упорядкуванні інформації, створенні схем і структур, які ведуть до її спрощення. Чим більше гіпотез має досліджуваний щодо розв'язку задачі, тим більша потреба в прийнятті, використанні стратегії (Брунер Дж., 1977).

Стратегіальний підхід до вивчення процесу мислення на сьогодні отримав суттєвий розвиток. Про це свідчить поява великої кількості досліджень, спрямованих на розкриття психологічних механізмів функціонування стратегій

розв'язування задач і теоретичне осмислення отриманих результатів (Василейський С. М., 1955; Гурова Л. Л., 1976; Козелецький Ю., 1979; Корнілова Т. В., 1985; Кудрявцев Т. В., 1975; Кулюткін Ю. Н., 1970). При цьому діапазон цих досліджень достатньо широкий, починаючи з вивчення стратегій прийняття рішень у нескладних проблемних ситуаціях і закінчуючи дослідженнями формування стратегій розв'язування конфліктів.

Однак, у психологічній науці існує певна невизначеність змісту поняття «стратегія». Найбільш поширеним є його використання в когнітивній психології, а також у дослідженні мисленнєвих процесів у психології творчої діяльності. Зауважимо, що традиційними є визначення «стратегії» як абстрактної норми, яка задається у вигляді плану, програми, проекту, технології, схеми розв'язування. Так, польський психолог І. Козелецький називає стратегією сукупність правил і положень, які приймає суб'єкт і на які він спирається при прийнятті рішень про категоризацію інформації (Козелецький Ю., 1979).

Вагомим є те, що різні автори виходять із різних теоретичних підстав і вивчають функціонування стратегій на різному матеріалі. У зв'язку з цим існують істотні розходження у підходах до стратегій. Деякі вчені пов'язують поняття стратегії з традиційними поняттями методу і способу розв'язування задачі, наприклад, І. Лінгарт просто називає стратегію способом вирішення проблеми, когнітивним процесом, пов'язаним із просуванням до мети (Кульчицька О.І., 2008, с. 163).

У вітчизняній психології перша спроба визначити «методи розумового конструювання» була зроблена С. М. Василейським. Ним знайдені дванадцять таких методів, зокрема: метод комплексного поєднання вже відомих частин або цілих механізмів, метод реінтеграції – розробки механізму з головної деталі, методи концентрованої інтеграції, розділення, перестановки, заміщення, аналогії, протиставлення, трансформації та інші. Деякі з цих методів часто зустрічаються в конструкторській практиці (Василейський С. М., 1952).

На наш погляд, метод, спосіб розв'язування відноситься до інструментальної сторони творчого пошуку та існує незалежно від суб'єкта. Стратегія ж, за свідченнями численних досліджень, тісно пов'язана з характеристиками суб'єкта

творчої діяльності. Тому використання понять «стратегія» та «метод» як синонімів не є правомірним. Стратегію необхідно відрізнити і від способу розв'язання задачі, оскільки шерег авторів не диференціює цих понять або ж стратегія визначається як «спосіб, якому надається перевага». Спосіб, метод розв'язування задачі визначають сукупність (послідовність, систему) дій (операцій, кроків), які забезпечують творчий процес. Інакше кажучи, «метод», «спосіб» та інші терміни такого типу відносяться до процесу розв'язування творчої задачі в його виконавській, реалізуючій частині. Крім того, поняття «спосіб» і «метод» розв'язування не мають власного психологічного змісту, тоді як стратегія вказує на закономірності в процесі розв'язування, зумовлені психологічними чинниками.

У психологічній літературі визначення стратегій найчастіше пов'язують із розв'язуванням задач: модель розв'язування, послідовність процесу розв'язування, схема розв'язування, спосіб розв'язування, метод розв'язування, засіб розв'язування і т. ін. (Бондаровська В. М., 1972; Василейський С. М., 1955; Гурова Л. Л., 1991; Козелецький Ю., 1979; Смульсон М. Л., 2003). Наразі стратегія передбачає вміння поставити та проаналізувати нову задачу, здійснити пошук найбільш адекватної гіпотези розв'язання. Стратегія відноситься до механізмів, які керують творчим процесом і породжують послідовність мисленнєвих дій.

На думку Л. Л. Гурової, стратегія розв'язування – вичерпний, повністю розроблений план, що виражає один із можливих способів розв'язування, який людина формує або вибирає з відомих їй, щоб за допомогою цього способу розв'язати задачу. Стратегія будується на основі узагальнених програм дій, якими володіє людина (Гурова Л.Л., 1976, с. 58). Виділення стратегій як індивідуальних моделей розв'язування творчих задач дає змогу, як зазначають дослідники цієї проблеми (В. М. Бондаровська, Т. К. Горобець-Чмут, В. О. Моляко, О. В. Проскура, М. Л. Смульсон), глибше дослідити послідовність дій та їх перебіг при розв'язуванні тієї чи іншої задачі, що дає можливість цілісного, системного дослідження мисленнєвих процесів суб'єкта, його творчої діяльності.

М. Л. Смульсон зазначає, що стратегія характеризується якраз тим, яким чином суб'єкт використовує у процесі розв'язування деякі засоби, як він маніпулює ними

для перетворення об'єктів, заданих в умові задачі, яким чином враховує функції об'єктів і зв'язки між ними. Описати стратегію, на її думку, можна як систему мисленнєвих засобів та рекомендацій по перетворенню в процесі розв'язування (Смольсон М. Л., 2003, с. 68).

Деякі дослідники наголошують на регулюючій ролі стратегії. Так, В. М. Бондаровська говорить про стратегії як про об'єктивно існуючий механізм регуляції поведінки суб'єкта, який характеризується наявністю у суб'єкта уявлень про те, які дії і з якими об'єктами необхідно здійснювати на кожному етапі просування до мети (Бондаровська В. М., 1972). Поняття ж спосіб і метод розв'язування прийнятні радше не для характеристики особистості, а для самої задачі. Метод розв'язування відноситься до формальної сторони процесу досягнення результату, отже, існує незалежно від суб'єкта.

Загалом стратегії характеризують як:

- механізм регуляції та саморегуляції мислення або ж взагалі поведінки (Козелецкий Ю., 1979; Корнілова Т. В., 1985; Кулюткін Ю. Н., 1970; Моляко В. О., 1983; Юркевич В. С., 1990);
- механізм, що об'єднує в одне ціле елементи пізнавальної діяльності (Брунер Дж., 1977; Кулюткін Ю. Н., 1970; Моляко В. О., 1978);
- складну ієрархічно побудовану структуру, яка підпорядковує елементи, які виконують різні функції: підготовки, планування та реалізації розв'язку задачі (Брунер Дж., 1977; Корнілова Т. В., 1985; Кулюткін Ю. Н., 1970; Моляко В. О., 1995);
- складне синтетичне утворення, що формується за наявності в суб'єкта певних когнітивних і особистісних характеристик (Гурова Л. Л., 1976; Моляко В. О., 2007).

Поняття «стратегія» найбільш розроблене у працях В. О. Моляко (Моляко В. О., 1983; 1994; 1995; 2007). «Стратегія», на його думку, полягає в тому, що вона не містить детального плану, є ані способом, ані методом розв'язування, а є індивідуалізованою розумовою тенденцією, проявом спрямованості мисленнєвої діяльності особистості (Моляко В. О., 1983). У такому розумінні «стратегія»

позначає не формально-логічну програму дій, а їх характер, якість. Якщо поняття «метод», «спосіб», «план» відображають те, що ми робимо, то поняття «стратегія» характеризує те, чим обумовлюється спрямованість самих пошукових дій (Моляко В. О., 2008, с. 207). Стратегії детермінують, на думку автора, дії суб'єкта з підготовки, планування й реалізації, організовують потік мисленнєвого пошуку і, маючи конкретні спрямування – пошук аналогів, комбінування, реконструювання, визначають характер трансформації праобразів та прапонять в образи-проекти (прообрази), образи-розв'язання, специфіку творчості в конкретній сфері людської діяльності (Моляко В. О., 2008, с. 105).

Стратегія розв'язування задач є певною відносно гнучкою системою особистісно і об'єктивно визначених дій, в якій переважають суб'єктивні дії, яким надається перевага порівняно з іншими. Саме тому поняття «стратегія» використовується при аналізі розв'язування нових, творчих задач, коли діяльність спрямована на отримання і перетворення нової інформації, коли невідомо, яким саме способом чи методом її можна розв'язати (Моляко В. О., 1983). Отже, сутність поняття «стратегія» полягає в тому, що вона являється розумовою тенденцією, проявом спрямованості особистості в мисленнєвій діяльності. Важливою є особистісна детермінація стратегії її організація, що поєднує в собі установки, знання, уміння і здібності особистості. Стратегія є структурним утворенням, одиницею виміру, яка цілісно проектує основні якості діяльності особистості. Якщо у формальному аспекті стратегію можна уявити як план прийняття рішень, то психологічно стратегія пов'язується з ланцюгом суб'єктивних актів – при виборі того чи іншого орієнтира, способу перетворення конкретної мікроструктури тощо, а також із розподілом конкретних дій, які сприяють досягненню необхідного результату. Стратегія завжди індивідуалізована, завжди має специфічний особистісний відтінок, ознаку (Моляко В. О., 1995).

Саме у такому значенні термін «стратегія» може бути застосований для аналізу творчої діяльності, тобто для такої діяльності, коли суб'єкт, стикаючись із необхідністю розв'язати нову, творчу задачу, не має можливості застосувати відомі йому алгоритми, способи і методи розв'язування. У такому випадку виявляються

потенції особистості, які відображаються у виборі нею мисленнєвих дій, тієї чи іншої стратегії. Зазвичай стратегія спрямована на обробку нової інформації, пошукову діяльність, формування гіпотези (здуму), дії із реалізації задуму, прийняття суттєвих рішень на всіх етапах розв'язування творчої задачі. При цьому мисленнєві операції стратегій у процесі розв'язування задачі тісно переплетені одна з одною та відбивають синергетичну взаємодію інтелектуальних і креативних складових цього психологічного феномену, а саме: 1) послідовність, зв'язність, інтелектуальну організованість мислення на противагу його хаотичності; 2) застосування цією інтелектуальною системою таких мисленнєвих операцій, використання яких приводить до появи нових, нестандартних ідей (Моляко В. О., 2008, с. 510).

Варто зазначити, що конкретна стратегія – явище локальне, що відноситься до даної, певної задачі, але установки, знання, вміння, здібності суб'єкта, що формують цю стратегію, існують до початку розв'язування; вони й складають свого роду передстратегію, з якої може розвинутиися реальна стратегія. Сама ж стратегія виникає тоді, коли формується процес розуміння, задум та з'являється впевненість у правильності обраного шляху – адекватності задуму. Ця впевненість – момент прийняття рішення про правильність гіпотези, тому й відіграє важливу регулюючу роль у розв'язуванні задачі. Настання цього моменту завжди конкретне й визначене і залежить від ряду суб'єктивних і об'єктивних причин. До перших належать досвід і знання особистості, що відносяться до розв'язування даного виду задач; її антиципуючі можливості; тип мислення; стан в даний момент (наприклад, емоційний стан, ступінь втомлюваності тощо). Об'єктивними чинниками є параметри задачі (її складність, об'ємність, новизна, спеціальні вимоги, що містяться в умові тощо), зовнішні умови, в яких протікає розв'язування.

Важливим є те, що стратегію визначають домінуючі дії, основні, принципові для конкретного рішення. Зокрема, задача може розв'язуватися на основі дій комбінаторного, реконструюючого та аналогізуючого характеру. Так, стратегія аналогізування, пов'язана з використанням вже відомої конструкції або її частин, не зводиться до копіювання раніше створеного й передбачає внесення чогось істотного

чи другорядного, нового в аналог або використання відомого в нових умовах і по-новому. Стратегія комбінування – це особливого роду системність у побудові творчої діяльності, розв’язуванні творчої задачі, яка ґрунтується на реалізації таких базових дій, як зміна параметрів об’єктів, їх роз’єднання, перестановка, зменшення чи збільшення розмірів, зміна розташування, поєднання на всіх етапах процесу творчої діяльності. Стратегія реконструювання виявляється у перебудові протилежного плану, у переконструюванні, конверсії або, точніше, конструюванні навпаки. Стратегія реконструювання є найбільш творчою, оскільки вона пов’язана з пошуком відмінного від існуючого, дійсно нового елемента, задуму, синтезом контрастів, незвичайним поєднанням елементів, об’єктів тощо. Універсальна стратегія передбачає відносно рівномірне застосування аналогізування, комбінування і реконструювання, коли жодна з означених стратегій не домінує, а паритетна до інших. Стратегія спонтанних дій, випадкових підстановок здійснюється тоді, коли немає домінуючої стратегії, а пошук відбувається без плану, без логіки, за випадковим орієнтиром, шляхом спроб і помилок (Моляко В. О., 1983, 1994, 1995). Дії спроб і помилок є одними із найдавніших прийомів людського мислення, що передбачає перебір варіантів розв’язку. З його допомогою зроблено багато відкриттів, але витрачено багато часу.

Варто зазначити, що кожную стратегію можна розділити на три основні частини, а саме: вивчення умови задачі, пошук шляхів розв’язування, втілення гіпотези рішення. Аналізуючи кожную з цих складових, можна легко помітити, що самі вони включають відповідні прийоми, тактики, які дозволяють проаналізувати нову умову, співвіднести її з попередніми умовами, виділити в новій задачі головний елемент, структуру або функцію, вести пошук ідеї рішення, орієнтуючись на структурні або функціональні ознаки об’єктів, знаходити загальне у порівнюваних елементах, протиставляти функціонально-структурні якості тощо.

Стратегії здебільшого мають свої підвиди, включають в себе різні тактики. Так, стратегії в залежності від направленості можуть підрозділятися на пошук потрібної структури (стратегія пошуку структури-аналога тощо), якщо відома потрібна функція, чи, навпаки, на пошук функції (стратегія пошуку аналогічної функції

тощо), якщо задана структура. Кожна стратегія реалізується в плані синтетичному або аналітичному – знаходженні загального принципу, а потім деталізація або, навпаки – в плані детальної розробки, а потім інтеграції принципів.

Стратегії, що характеризують загальні інтелектуальні властивості суб'єкта, свідчать про тенденції його мислення. Що стосується тактик, то вони переважно ситуативні, придатні для вирішення локальних, блочних задач. Кінцеве число тактик встановити важко, так як залежно від різного поєднання дій, від особистісних якостей, від типу задачі цих тактик може бути багато. Тактики – це, здебільшого, часткові прийоми мислення: інтерполяції, екстраполяції, редукції, гіперболізації, дублювання, розмноження, заміни, модернізації, трансформації і т. п. За складністю структури тактики бувають різні: одні складаються з декількох простих операцій, інші – із системи операцій та дій більшого і меншого масштабу. Часто реалізація якоїсь тактики вимагає додаткового або проміжного застосування іншої тактики. Тактики зустрічаються і в різноманітному поєднанні одна з одною, але всі вони спрямовані, скеровані стратегіями, стратегіальними тенденціями мислення.

Схильність до використання стратегій певного типу свідчить не про ситуативне застосування однієї з них, а про загальну схильність до її постійної реалізації, наявність стійких особистісних тенденцій (здібностей, навичок, умінь), що стимулюють використання саме цієї, а не якоїсь іншої стратегії. Відносно п'яти основних типів стратегій (аналогізування, комбінування, реконструювання, універсалізму, спонтанності) можна говорити про домінуючу творчу організацію особистості, що зумовлює постійне використання стратегій одного типу. На думку дослідників, правомірно говорити про творчі типи, а саме – «аналогістів», «комбінаторів», «реконструкторів», «універсалів», «спонтаністів». А саме це в свою чергу зумовлює й сам індивідуальний стиль творчої діяльності особистості, що певним чином свідчить про конкретні потенційні можливості в сферах творчості (Моляко В. О., 1983). Існуючі комплекси мисленнєвих дій свідчать про тенденції, а згодом і про стратегії в практиці розв'язування конструкторських задач. Всі вони пов'язані з різними сторонами пошуково-аналітичної та комбінаторно-синтетичної мисленнєвої діяльності (Кудрявцев Т. В., 1975, с. 105).

Передумовою формування стратегій на практиці є тенденції мисленнєвого пошуку. Їх стійкість та частота використання говорять про формування певних стратегіальних дій. При цьому під стратегіальною тенденцією ми розуміємо схильність до переважаючого застосування однотипних мисленнєвих дій, прийомів, прояв основних мисленнєвих операцій та способів розв'язування завдань діяльності тощо. Мисленнєві тенденції, що є основою формування стратегій, здебільшого властиві непрофесійним робітникам, дітям. Вид стратегіальної тенденції визначається їх переважаючими мисленнєвими діями (аналогізування, комбінування, реконструювання). У практичній діяльності дітей можна лише передбачити ті чи інші стратегіальні тенденції мисленнєвого пошуку, як схильність досліджуваного до переважаючого застосування однотипних мисленнєвих дій, прийомів. На думку Р. Зіглера, діти, стикаючись зі складними проблемами, виробляють багато творчих «стратегій» для їх розв'язування. Із примноженням досвіду відбувається відбір деяких стратегіальних дій; вони застосовуються частіше і «виживають». Інші застосовуються рідше і «відмирають». Як і фізичні характеристики, дитячі ментальні «стратегії» відрізняються мінливістю та відбором, завдяки чому народжуються адаптивні техніки, стратегіальні тенденції розв'язування задач. Розв'язуючи задачі, діти експериментують із різними стратегіальними тенденціями, випробовуючи їх. Поступово, на думку автора, вони відбирають стратегії, виходячи з двох адаптивних критеріїв: правильності та швидкості. Зміна стратегій необхідна для розробки нових, більш адаптивних шляхів мислення, які «еволюціонують» в процесі поглиблення досвіду розв'язування проблем (Берк Л., 2006, с. 450).

Все вищесказане спонукає нас до **висновку**, що весь процес творчого пошуку організується та реалізується за допомогою такого регулятора, вектора мислення, як стратегія. Стратегіальна організація мислення є важливою індивідуальною характеристикою творчої діяльності суб'єкта, проявом спрямованості мисленнєвої діяльності особистості.

Передумовою формування стратегій на практиці є стратегіальні тенденції мисленнєвого пошуку як схильність до переважаючого застосування однотипних

мисленнєвих дій, прийомів, прояв основних мисленнєвих операцій та способів розв'язування завдань діяльності. Мисленнєві тенденції, що є основою формування стратегій, здебільшого властиві непрофесійним працівникам, дітям. Стійкість та частота використання стратегіальних тенденцій свідчать про формування певних стратегіальних дій.

Стратегіальний підхід є перспективним підходом у вирішенні проблеми психологічної підготовки до творчої діяльності, який спирається на психологічні закономірності творчого процесу та враховує способи його оптимізації.

Література

1. **Біла І. М.** Психологія творчого конструювання в дошкільному віці: монографія / І. М. Біла. – К.: Веселка, 2011. – с. 431.
2. **Берк Л.** Развитие ребенка / Л. Берк. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 1056 с.
3. **Бондаровская В. М.** Исследование стратегий решения задач в зарубежной психологии / [В. М. Бондаровская, В. М. Горобец, В. А. Моляко, М. Л. Смутьсон] // Вопросы психологии. – 1972. – №5. – С. 174-184.
4. **Брунер Дж.** Психология познания / Дж. Брунер. – М.: Прогресс, 1977. – 412 с.
5. **Василейский С. М.** Психология технического изобретательства: дис. ... докт. псих. наук / Василейский С. М. – М., 1952. – Т.1. – 416 с., Т.2. – 416 с.
6. **Гурова Л. Л.** Когнитивно-личностные характеристики творческого мышления в структуре общей одаренности / Л. Л. Гурова // Вопросы психологии. – 1991. – № 6. – С. 14-20.
7. **Гурова Л. Л.** Психологический анализ решения задач / Л. Л. Гурова – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1976. – 328 с.
8. **Козелецкий Ю.** Психологическая теория решений / Ю. Козелецкий. – М.: Прогресс, 1979. – 503 с.
9. **Корнилова Т. В.** О типах интеллектуальных стратегий принятия решений / Т. В. Корнилова // Весник МГУ – Серия 14. – «Психология». – 1985. – № 3. – С. 11-24.
10. **Кудрявцев Т. В.** Психология технического мышления / Т. В. Кудрявцев – М.: Педагогика, 1975. – 303 с.
11. **Кулюткин Ю. Н.** Эвристические методы в структуре решений / Ю. Н. Кулюткин. – М.: Педагогика, 1970. – 232 с.
12. **Кульчицкая Е. И.** Сирень одаренности в саду творчества / Е. И. Кульчицкая, В. А. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.
13. **Моляко В. А.** Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 136 с.
14. **Моляко В. А.** Психология решения школьниками творческих задач / В. А. Моляко – К.: Рад. школа, 1983. – 94 с.

15. **Моляко В. А.** Стратегии решения новых задач в процессе регуляции творческой деятельности / В. А. Моляко // Психологический журнал – 1995. – Т.16. – №1. – С. 84-90.
16. **Моляко В. А.** Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
17. **Смульсон М. Л.** Психологія розвитку інтелекту: монографія / М. Л. Смульсон. – К.: Нора-Друк, 2003. – 298 с.
18. **Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко** / за заг. ред. В. О. Моляко. – К.: Освіта України, 2008. – 702 с.
19. **Bila I.** Analogy strategies in senior preschool-age children. International journal of Psychology. 2008, WOS: 000259264307324, 0020-7594, IDS: 349EO.

ТВОРЧЕСТВО: СТРАТЕГИИ И ТЕНДЕНЦИИ МЫСЛИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Била Ирина, доктор психологических наук, профессор, ведущий научный сотрудник лаборатории психологии одаренности Института психологии имени Г.С.Костюка НАПН Украины

В статье освещается проблема организации творческого поиска, реализуемого с помощью мыслительных стратегий. Внимание сосредотачивается на определении стратегии разными авторами, на признаках ее проявления и функционирования. Подчеркивается важность стратегической организации мышления как важной индивидуальной характеристики творческой деятельности субъекта, проявления направленности мыслительной деятельности личности. Описываются основные виды стратегий творческого мышления и примеры тактик, приемов мышления, определяющие индивидуальный стиль творческой деятельности личности и ее потенциальные возможности. Основой формирования стратегий являются мыслительные тенденции, которые в основном свойственны непрофессиональным работникам и детям. Анализируются предпосылки формирования стратегий, их специфика и условия становления. Исследования содержательного и технологического ракурса стратегической организации мышления создает предпосылки для стимулирования творческой деятельности, поиска путей эволюционирования творчества.

Ключевые слова: стратегия; стратегическая тенденция; стратегическая организация мышления; творчество; творческая деятельность; творческий процесс.

CREATIVITY: STRATEGIES AND TRENDS OF MENTAL ACTIVITY

Bila Irina, doctor of psychological sciences, leading research

The article highlights the issue of Psychology of thinking and it's creative expressions in particular. It is emphasized the important role of individual regulators of creative thinking, strategies and trends of thinking. Attention is focused on the strategy by different authors and the signs of it's appearance and operation. Marked dependence of the strategies development on the individual subject and openness of creative and intellectual

process. It describes the main types of strategies for creative thinking (analogy, combine, reconstruction, universal, spontaneous action) and examples of tactics, techniques, thinking that determine the style Individual creative activity of personality and its potential opportunities. With respect to the five main types of strategies (analoging, combining, reconstruction, universalism, spontaneity) is determined by the dominant creative organization of the personality. The prerequisites for the formation of strategies, their specificity and conditions of formation are being analyzed. Subjective reasons include knowledge and experience of the individual, it's opportunities of anticipation mindset and state of the subject at the moment. Objective factors are the parameters of task (its complexity, depth, novelty, special requirements), external conditions within which the solution is being found. The basis for the formation of strategies is thinking tendencies that characterize mostly non-professional workers, children. Overall, the whole process of creativity is organized and implemented through strategy and strategic and organization of thinking is an important characteristic of individual creative activity of the subject, display orientation of mental personality. Analysis of semantic and technological perspective of strategical organizing creates conditions for stimulating creativity, finding ways evolution of creativity.

Key words: *creative activities; creative process; creativity; strategic and organization of thought; strategical trend; strategy.*